

Kültürel Bir Temsil Olarak İğne Oyalarının Seramik Sofra Eşyalarına Uygulanması

The Application of Needle Laces on Ceramic Tableware as a Cultural Representation

ÖZET

İnsanoğlu, yüzyıllar önce ürettiği ilk seramik sofa eşyasını bugün hala güveç kabı olarak kullanarak, malzemenin gelişim serüvenini kullanıcıya hatırlatmaktadır. Gündelik yaşamın temel aracı olan seramik; yeme-içme pratiklerinde, banyo, tuvalet gibi insani ihtiyaçları sağlamakta, yer ve duvar karosu gibi iç ve dış mekân kaplama malzemesi olarak da insanlığa hizmet etmekte, hijyen ve kullanım kolaylığı sağlamaktadır. Günümüzde, pek çok seramik firması bulunmakla birlikte, bu firmaların farklı tüketici profillerine ve segmentlerine sundukları geniş bir ürün çeşitliliği bulunmaktadır. Bu seramik ürünlerden biri de sofa eşyalarıdır.

Söz konusu eşyalardaki tasarımların çıkış noktasına kaynaklık eden fikir; sanat akımlarından hareketle geleneksel-evrensel motiflerden, desenlerden, başka bir ifadeyle sanatçının üslubundan veya bitki-hayvan stilizasyonlarıyla doğadan alınan ilhamlarla gerçekleştirilen tasarımlar aracılığıyla sofralara gelebilmektedir. Seramik ve porselen sofa eşyaları (yemek-kahvaltı takımları, çay-kahve setleri); hem dekorsuz yüzeylere hem de halı-kilim motifleri, selçuklu yıldızı gibi geleneksel kültürel değerleri yansıtan veya bunların çağdaş yorumlarından oluşan dekorlu yüzeylere sahip olabilmektedirler. Kültürel dekor uygulamaları ile kullanıcı, geçmişle olan bağlarını sofrasına taşıma imkanı bulabilmektedir. Kültürel bir miras olarak nesilden nesile aktarılan iğne oyalarıysa, geçmişte erkek gömleklerinde, çemberlerde, örtülerde, mendillerde kullanılmıştır. Kendine has tekniğiyle birçok çeşidi olan bu el sanatında işlenen kadın erkek ilişkileri, yuva kurma, hamilelik, dargınlık gibi pek çok konu bulunmaktadır. Bu bakımdan, tasarımlarda yer alan renk ve biçim farklılıklarıyla bir ifade biçimi ve iletişim aracı olarak da ele alınabilmektedir. Bu çalışmada, temel malzemesi ip ve iğne olan iğne oyalarındaki motifler, seramik sofa eşyalarının yüzeyine dekor olarak uygulanacaktır. Böylelikle, seramik sofa eşyaları aracılığıyla milli kültürün görsel temsillerine katkıda bulunularak, üreticiye ve tüketiciye alternatif bir tasarım örneği sunulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Seramik, Sofra Eşyası, Dekor, İğne Oyası.

ABSTRACT

Mankind still uses the first ceramic tableware had been produced centuries ago as a casserole dish today, thus reminding the user of the material's evolution over time. Ceramics, the basic tool of daily life, is used in eating and drinking practices and in providing human needs such as bathrooms and toilets. In addition, it serves humanity by providing hygiene and ease of use in indoor and outdoor coatings such as floor and wall tiles. Today, there are many ceramic companies and they offer a variety of products to different consumer profiles and segments. One of these ceramic products is tableware.

An idea that is the source of the starting point of ceramic designs can emerge from traditional-universal motifs and patterns based on art movements, in other words, from the style of the artist, or it can be reflected on the tables through designs created by stylizations of plant/animal forms inspired by nature. Ceramic and porcelain tableware (dinner-breakfast sets, tea-coffee sets) can have both undecorated surfaces and decorated surfaces with traditional cultural values such as carpet-rug motifs, Seljuk stars or their contemporary interpretations. With cultural décor applications, consumers have the opportunity to bring their ties to the past to the table. Needle lace, passed down from generation to generation as a cultural heritage, was used in the past on men's shirts, hoops, covers and handkerchiefs. This handicraft, which has many varieties with its own unique technique, has many meanings such as male-female relationships, nest building, pregnancy and resentment. In this respect, needle lace can also be considered as a form of expression and communication tool with the color and form differences in the designs. In this study, the motifs found in needle lace, whose basic material is thread and needle, will be applied as decor on the surface of ceramic tableware. Thus, through the ceramic tableware designed for this study, a contribution will be made to the visual representations of national culture and an alternative design example will be presented to the producer and consumer.

Keywords: Culture, Ceramic, Tableware, Needle Lace, Decor.

GİRİŞ

Gündelik hayattaki temel ihtiyaçlarını karşılamak için amacına hizmet eden malzemeleri kullanan insanoğlu, aynı zamanda çevresini ve kendini güzelleştirmeye de ihtiyaç duymuştur. Bunları yaparken de bazen var olan ürünleri kullanmış, bazen de kendi üretimini yaparak kültürel değerlerine kimlik kazandırmıştır. İnsanoğlunun şekillendirdiği malzemelerden biri de, insanlık tarihinde önemli bir yer edinmiş olan seramiktir. Seramik; sofa eşyalarından, tuvalet ve ıslak mekan ürünlerine, yer ve duvar karosu gibi yapı malzemelerine kadar geniş bir kullanıma ve kullanıcıya hizmet etmektedir. İnsanların yeme içme pratikleri ve hijyen ihtiyaçları, ilk çağlardan beri aynı gereksinimde devam

Fevziye Yelmen¹

How to Cite This Article
Yelmen, F. (2024). "Kültürel Bir Temsil Olarak İğne Oyalarının Seramik Sofra Eşyalarına Uygulanması", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:9, Issue:4; pp:402-410. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13459064>

Arrival: 04 July 2024
Published: 29 August 2024

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr.Öğr. Üyesi., Ordu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, Ordu, Türkiye

etmektedir. Günümüzde de malzeme olarak seramik, estetik tasarım ve dekor uygulamalarıyla, gelişen teknoloji ve üretim teknikleriyle işlenerek var olmaya devam etmektedir.

Özellikle sofa eşyası ürünlerindeki dekor uygulamalarında kültürel içerikler görmek mümkündür. Bu ürünler, işlevlerinin yanı sıra sanatsal ve geleneksel tasarımlarla tüketiciye sunulmaktadır. Kültürel mirası aktarmaya aracılık eden, sofraların temel ihtiyaç malzemesi bu eşyalar geçmişten günümüze, geleneksel motiflerle de yorumlanarak üretilmektedir. Bu uygulama çalışmasında, geleneksel el sanatlarından olan iğne oyası motifleri, seramik sofa eşyalarında dekor olarak kullanılarak, bu kadim sanata dair alternatif bir tasarım yaklaşımı ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Yöntem Ve Örneklem

Uygulamanın öncesinde literatür taraması yapılarak amaca uygun örneklem üzerinden tasarımlar seçilmiş ve biçimler stilize edilmiştir. Daha sonra, stilize edilene söz konusu biçimler uygulamada kullanılacak seramik sofa eşyalarının yüzeyine uygulanabilmesi için uygun hale getirilerek, bilgisayar ortamında renk tercihleri ve tonlamaları yapılmıştır. Uygulama aşamasında ise, dekal dekor yöntemi kullanılarak seramik yüzeylere transfer işlemi gerçekleştirilmiş, ardından fırınlama aşaması ile bünyeye sabitleme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, iğne oyacılığıyla ün yapmış illerden Kütahya ve Nallıhan yöresine ait motiflerden esinlenilerek çizimler yapılmış ve seramik tabaklara iğne oyası temalı tasarımlar dekor olarak uygulanmıştır.

ÖRÜCÜLÜĞÜN VE OYA SANATININ TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

El sanatları, genellikle geleneksel tekniklerle üretilip, geleneksel kültürün izlerini taşıyan ürünlere verilen isimdir. (İz-Yılmaz, 2008:1). Türk Dil Kurumu'na (1992:443) göre ise, el tezgahlarında bir yardımcı araç kullanarak elle yapılan işlere verilen isimdir. El sanatları, insanlık var olduğundan beri imkanlar elverdiğince, ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak ortaya çıkmış ve gelişim göstermiştir. Zaman içerisinde, ortaya çıktığı toplumun çevresel koşullarına göre gelişim göstererek duygularını, düşüncelerini, kültürel özelliklerini, sanatsal ifade biçimlerini de yansıtacak şekilde gelenekselleşmiştir.

Bariştay'a (2005:234) göre örücülük, bir ya da birden fazla ipin meydana getirdiği ilmeklerin şişler yardımı ile üzerine dolanıp arttırıp, eksiltme ya da döndürme ile üremesi yapılan el sanatıdır. Oya, "kadınların ipek veya pamuk ibrişimden iğne, mekik, tığ kullanarak yaptıkları geleneksel dantel işinin adı olup, giyim aksesuarı ve dekoratif amaçlarla üretilmektedir" (Öztürk, 2009:763). Reşad Ekrem Koçu (1967: 187) ise oyaı, "kadın çamaşır ve esvaplarının ve sair bazı şeylerin (boy yemenilerinin, çevrelerin) kenarına iğne ile yapılan veya yapılmış hazır alınarak dikilen ipek veya iplikten örgü, oymalı süs" olarak tanımlamıştır.

Orta Asya'da yapılan arkeolojik kazılarda Türklere ait ilk belgelere rastlandığı bilinmektedir. M.Ö.7. ve 8. yüzyıllarda bulunmuş, Pazırık kurganındaki örücülük ile ilgi bulguların Orta Asya'da yaşanan Hunlara ait olduğu ortaya çıkmıştır. (Diyarbakirli, 1972:16). Araplara ait çok renkli çorap örücülüğü de 12. ve 16. yüzyıllarda İspanya ve İtalya'da örgücülüğe ilham kaynağı olmuştur. (Atay, 1997:35). M.Ö. 2000 yıllarına ait olduğu düşünülen oya sanatı, Mısır/Memfis kazılarında bulunmuştur. (Onuk, 2010:18).

Oya Çeşitleri

Türkiye'ye özgü olan bu dantel, normal dantelin iki boyutluluğuna karşılık, üç boyutlu olarak da örülerek kumaşlara kenar süsü olabilmektedir (Sözen ve Tanyeli, 1986:232). Oyalar; kullanıldıkları araca göre iğne oyası, mekik, firkete, tığ, mil gibi isimler alırken, gereçlerine göre de, boncuk, pul, koza, kumaş gibi isimler alan oyalar kullanıldıkları yere göre iki ya da üç boyutlu olarak bilinmektedir (Işık, 2019:31).

Geleneksel El Sanatı Olarak İğne Oyası ve Tarihçesi

İğne oyası, iğne ve iplik temel malzemeleri ile zincir, kumaş gibi zeminler üzerine üst üste düğüm atılıp arttırarak yapılan bir örgü biçimidir (Köklü, 2002). Tığ oyasındaki iplik devamlılığının aksine, motifler bittiğinde ip kesilip diğer renge geçiş yapılır. Türk kültüründe eskiden beri var olan, kısıtlı bütçeyle bile yapmanın mümkün olduğu, köklü el işi tekniklerindedir (Sezer ve diğerleri, 2012:3).

M.Ö. 3000 yıllarında Mısır, Babil ve Asurlulara ait kültür eserlerinin arasında bulunan oya ve dantel gibi el sanatı ürünleri, bu el sanatlarının dönem itibarıyla yapıldığını belgelemektedir (Sürür, 1983:12). 12. ve 18. yüzyıllarda üretimde zirveye ulaşan oyacılık, 1740 yılında İzmir Basmane'de çeşitli Türk deseni basımlı yemeniler ile Tokat yazmalarının da üretimde gelişim göstermesi ile Anadolu'da ilgi çeker hale gelmiştir (Göral, 2019:80). İğne oyası, Anadolu'da hala devam ettirilen kadim el sanatlarından. Bu el sanatını icra eden kadınların duygu ve düşüncelerini aktardıkları bir ifade biçimi haline gelen iğne oyalarının temel malzemesi, iğne ve iplik. Nesilden nesile aktarılıp, günümüzde de üretimi devam eden bu estetik ürünler, geneksel kültürü temsil etmektedir. Yalçınkaya'nın da (2018:9) belirttiği üzere, Antik Roma döneminde baş süslemede kullanılan altın çiçek ve yapraklarla hazırlanan taçların yerini, 12. yüzyılda ipek iplikle üretilen üç boyutlu oyalar almıştır.

Toplumsal hayatta önemli bir yere sahip olan iğne oyası, hala özellikle kırsal kesimlerde evlilik öncesinde çeyiz olarak sergilenmeye devam etmektedir. Günümüzde, bu motiflerin tekstil ürünlerinde ya da modern tasarımlarda birlikte kullanılmasıyla, yeni nesil tüketiciye de ulaşmak mümkün olmakta ve oylar güncelliğini korumaya devam etmektedir. Bu sayede gelecek nesillere aktarılan oylar, kültürün devamlılığında bir aracı olmaktadır. El sanatını kadınlar önceleri, mahalle aralarında, kapı önlerinde, köy odalarında bir araya gelerek sohbet eşliğinde icra edenken, şimdilerde, kurslarda ya da derneklerde bu sosyal etkileşimi devam ettirmektedir. Bu gibi sosyal ortamlar, üretim ve tasarlanmanın verdiği doyumla birlikte, kadınlar arasındaki etkileşimi arttırmakta, dayanışma ve iletişimi kuvvetlendirmekte ve geleneksel değerlerin yaşatılmasını sağlamaktadır. Kültürel mirası gelecek nesillere aktarmada bir unsur olan iğne oyası, toplumsal bağları da bu yönüyle güçlendirerek varlığını sürdürmektedir. Estetik değerinin yanında, sosyal yaşamı, kültürel değerleri de yansıtan iğne oylarının her birinin birer tasarım değeri taşıması sanatsal değerini hatırlatmaktadır. Bu kültürel mirasın korunması için, geleneksel el sanatlarından olan iğne oyasının gelecek nesillere aktarılması sağlanmalıdır.

İğne Oyası Motifleri

İğne oyası zanaatkarları, bu el sanatını icra ederlerken, sevgi, keder, öfke, mutluluk gibi insani duygularını da tasarımlarına yansıtarak motifleri oluşturmaktadır. Örneğin topluma mal olmuş olay ya da kahramanlıklara da düşüncelerinde yer vererek el işlerine aktardıkları bu motiflerdeki renkli çiçekli oylar, gelinin bebeğinin olacağını, mezar taşı motifi ümitsizliği ve üzüntüyü koyu renk iplik tercihleriyle, ağız tadının olmayışını da kırmızı biber oyasıyla ifade etmektedir (Kader, 2015:17) (Görsel 1.).

İğne oyası zanaatkarları, bu el sanatını icra ederlerken, sevgi, keder, öfke, mutluluk gibi insani duygularını da tasarımlarına yansıtarak motifleri oluşturmaktadır. Örneğin topluma mal olmuş olay ya da kahramanlıklara da düşüncelerinde yer vererek el işlerine aktardıkları bu motiflerdeki renkli çiçekli oylar, gelinin bebeğinin olacağını, mezar taşı motifi ümitsizliği ve üzüntüyü koyu renk iplik tercihleriyle, ağız tadının olmayışını da kırmızı biber oyasıyla ifade etmektedir (Kader, 2015:17) (Görsel 1.).

Görsel 1: Renkli çiçekli iğne oyası

Kaynak: Fotoğraf çekimi Mehmet Fatih YELMEN tarafından gerçekleştirilmiştir

İğne oyasıyla oluşturulan motifler, temelde zürafa olarak adlandırılan teknikle başlamakta ve bir zemine oturtularak, üst üste ilmek atılarak desenler oluşturulmaktadır. Bu motiflerin biçimleri genellikle bitki, hayvan, insan, durum, gündelik hayat ve dini inançlardan yola çıkarak tasarlanmıştır. Çiçek, yaprak, yıldız figürleri üretimde öne çıkan motiflerdendir (Görsel 2).

Görsel 2. Çiçek, yaprak, yıldız figürlü iğne oyları

Kaynak: Karayel F. & Aygün, M. (2013). Kütahya Gediz İlçesi İğne Oyları. Akdeniz Sanat Dergisi.

Her motife yüklenen anlam ve hikâye farklıdır. Örneğin çiçek motifleri mutluluğu, saflığı, mısır bereketi, kuş özgürlüğü temsil ederken, biber oyası mutsuzluk anlamını içermektedir (Görsel 3.).

Görsel 3. Biber iğne oyası

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/499125571180778873/>

Bu motiflerin yanı sıra, oyanın uygulandığı kumaşın rengine ya da desenine göre tasarlanan özgün motifler de üretilmektedir (Görsel 4.).

Görsel 4. Kumaşın deseniyle uyumlu iğne oyası

Kaynak: Özdemir M. & Çeler, D. (2021). Aydın İli İğne Oyaları. Smart Journal.

İğne Oyası Yapımında Kullanılan Araç ve Gereçler

Bilindiği üzere iğne oyası yapımında gereken temel malzemeler, dikiş iğnesi ve iplik çeşitlerinden; ipek, pamuk, sentetik olmakla birlikte, makas, kasnak, boncuk ya da tel gibi yardımcı araçlar da kullanılmaktadır. “Türk Danteli adı ile bilinen iğne oyaları, ipek, koton veya sentetik ipliklerin iğne yardımıyla üst üste veya yan yana düğümlenmesi ile oluşurlar” (Yalçınkaya ve diğerleri, 2018:9). Pek çok iğne oyası motifi bulunan Türk kültüründe kadınlar genellikle ipek iplikleri tercih etmektedirler (Demir, 2014:3).

İğne Oyasının Kullanıldığı Yerler

İğne oyaları, yapıldığı yörenin bitki örtüsünden ve doğadan ilham alarak, kişi, hayvan, nesnelere ya da duygu yüklü motiflerin yanında, kültürel ve mimari öğelerden de izler barındırmaktadır (Kader, 2016:3).

Görsel 5. Mefruşat ve namaz örtüsü

Kaynak: Fotoğraf çekimi Mehmet Fatih YELMEN tarafından gerçekleştirilmiştir

İğne oyaları genellikle namaz başörtüsü, tülbent, mefruşat ürünleri gibi çeyizlik olarak üretilmekte ve oyalara muntazam durması için sabun kolası ile sertleştirme yöntemi tercih edilmektedir (Kader, 2013:8) (Görsel 5.). Bunların yanı sıra, para kesesi, efe kefiyesi, broş, kolye, küpe gibi aksesuarlar da iğne oyası olarak yapılmaktadır. Örneğin günümüzde paralar daha çok deri materyallerde taşınırken, geçmişte genellikle kumaş ya da el emeği keselerde muhafaza edilmiştir (Görsel 6.).

Görsel 6. İğne oyası kese

Kaynak: Fotoğraf çekimi Mehmet Fatih YELMEN tarafından gerçekleştirilmiştir

İğne Oyası Yapımında Kullanılan Teknikler

Temelinde zürafa tekniği olmakla birlikte, piko, üçgen, kare, çirtik ilmek gibi tekniklerle çeşitli şekillerde işlenebilen iğne oyları, yöreden yöreye farklılık gösterebilmektedir (Kader, 2015:16). İğne ve kumaş birlikte kavranarak, oya ipi kumaşa tutturulup, zürafa tekniği için iplik iğneye dolanmakta ve ilmek çekilmektedir. Ard arda arttırma yapılarak motifler oluşturulmaktadır.

Günümüz Seramik Sofra Eşyalarında Dekor

Hayati ihtiyaçlarımızdan olan yemek yeme, beslenmenin yanı sıra iletişim kurma, ruhsal doyum, keyif alma, kültürel etkileşim de neredeyse hayati denebilecek ihtiyaçlardır. Örneğin önemli meseleler yemekte konuşulur, kararlar alınır. “Tatlı yiyelim, tatlı konuşalım” gibi halk deyimleri de günlük konuşmada kullanılmaktadır. Yemeğin başlangıcı olarak çorbalar, çorba kasesinde sunulduğu gibi, balık, salata, güveç gibi bazı yemeklerin de kendine has üretilmiş tabakları bulunmaktadır. Kimileri yemeğin özelliğine göre derin, kimisi yayvan olabilmekte ya da kimisinin çapları çeşitlilik göstermektedir. Aynı yemek tarifi, yöreden yöreye farklılık gösterebileceği gibi, yalnızca bir şehre has lezzetlerle de menüler zenginleşmektedir. Sofraları zenginleştiren faktörlerden biri de bu kültürel lezzetlerin sunumunda kullanılan seramik sofr eşyalarıdır. Günümüzde özellikle *fine dining* restoranlarında seramik sofr eşyası seçimleri işlevinin ötesinde, sunum, ortam uyumu, görsellik ve estetik değerler de yemek kadar önem taşımaktadır (Görsel 7.).

Görsel 7. Yemeğe özel tasarlanan tabaklar

Kaynak: <https://www.instagram.com/p/B36vHjUgnN2/?igsh=bWk3mb8wenN6NWlj>

Bir pazarlama stratejisi olarak, bu sayede yemek deneyimlerine değer katmak da mümkün olmaktadır. Farklı renk ve şekillerde üretilen tabaklarla birlikte, bu tabaklardaki çeşitli dekor uygulamaları ile farklı segment ve profillerdeki kullanıcılara ulaşmak mümkündür.

Seramik sofr eşyalarında dekor; geometrik, mitolojik, geleneksel ve stilize biçimler ile farklı kültürlerden ilham alınarak tarih boyunca kullanılmıştır. Günümüzde de sofr eşyalarının yüzeyinde, minimal ve soyut yaklaşımlarla birlikte, geleneksel motifler dekor olarak uygulanmaya devam etmektedir (Görsel 8.).

Görsel 8. Geleneksel desenli yemek takımları

Kaynak: <https://www.porland.com/porland-morocco-24-parca-6-kisilik-yemek-takimi/>

Klasik olarak tanımlanan dairel bir forma sahip olsa dahi, yalnızca kullanılan dekor ile bir sofranın tarzını, kimliğini, temsil ettiği kültürü tanımlamak mümkün olabilmektedir. Örneğin genellikle, dekorsuz ya da minimal tarzda tasarlanan yemek takımları kullanımda gündelik olarak tercih edilebilirken, yoğun desenli ya da yıldız detaylı yemek takımları misafirlik olarak kullanılmaktadır (Görsel 9.).

Görsel 9. Geleneksel desenli yemek takımları

Kaynak: <https://www.karaca.com/urun/weimar-friederike-of-hesse-darmstadt-63-parca-12-kisilik-yemek-takimi>

Kullanıcılar, kendi zevklerine göre, yemek odası mobilyalarına ya da sofranın düzenlerindeki diğer aksesuarlara göre yemek takımlarını tercih edebilmektedirler. Sofra eşyalarındaki motif ve desenler kadar, renklerin insanlar üzerindeki etkileri dikkate alındığında, kullanılan renkler ve uyumları da tasarım açısından belirleyici olmaktadır.

İğne Oyası Motiflerinin Seramik Sofra Eşyalarına Uygulanması

Seramik yemek takımı tasarımlarında, dekor uygulaması olarak dekal tekniği kullanılmıştır. Sevim'in de (2015:106) belirttiği gibi, dekal (serigrafisi) dekorları, boyaların çeşitli işlemlerden sonra çok ince metal ya da ipek elek üzerinde hazırlanmış desenlerden, dekorlanacak olan yüzey üzerine direkt ya da indirekt yollarla aktarılmasıdır.

Bilgisayar destekli çizim programında tasarımı yapılan görsellerin renkleri belirlenerek, her rengin ayrı yapılan pozlandırma işlemiyle eleğe aktarma işlemi gerçekleştirilmektedir. Medyum olarak adlandırılan açıcı malzemeye açılarak kullanıma hazır hale getirilen toz halindeki seramik boyaların sulandırılmasının ardından, eleklerin vakumlu bir çalışma sistemine sahip makineye bağlanmasıyla çıkartma kağıdına baskısı yapılmaktadır. Uygulama yapılan çıkartma kağıtları, kurutma alanına alınarak yüzeye iyice tutunmalarına ön hazırlık olarak bekletilmelerinin ardından, tasarımın mamulün yüzeyine aktarımı işlemi kolaylaştırmak ve boyaların yüzeyde kalıcılığını muhafaza etmek için lak denilen malzeme ile yüzey kaplanmaktadır. Yüzeye aktarım işlemine uygun hale gelen dekal kağıtlarının, su aracılığıyla kâğıt ve jelatinli yüzeylerinin birbirinden ayrılması sağlanmakta ve ayrılan jelatinli taraf, uygulanacak olan seramik yüzeye transfer edilerek işlem sonlandırılmaktadır.

Bu çalışmanın temelinde biçimsel bir yaklaşım bulunmaktadır. Konunun kuramsal boyutu; çiçek, tohum ve kordon motifine kaynaklık eden çiçeğin, tohumun ve kordonun, sofranın bağlamındaki çağrışımlarıyla oluşturulmuştur. Buna göre; çiçek, sofrada bir aksesuar olarak kullanılabilmesiyle, tohum, yemeğin malzemelerinin hammaddesini oluşturmasıyla ve aksesuar olarak kordon ise, tabağın sofranın eşyası olmasının yanı sıra dekoratif bir süs eşyası da olabilmesiyle ilişkilendirilmiştir.

İğne oyalarda yoğun olarak kullanılan tohum ve çiçek motiflerinin, mutfak kültüründe de karşılıkları bulunması sebebiyle böyle bir konu seçilmiştir. Tohumlar baharat olarak, çiçeklerse hem örneğin dolma olarak (kabak çiçeği) hem de bitki çayı olarak kullanılmaktadır. Uygulamada kullanılan renkler ise iğne oyalarda uygulandığı tekstil ürününün renkleriyle uyumlu olduğu gibi- tabakların yüzey renkleri dikkate alınarak seçilmiştir.

Uygulama 1

Görsel 10: Sofra Eşyası Dekor Uygulaması Takım 1

Kaynak: Fotoğraf çekimi Mehmet Fatih YELMEN tarafından gerçekleştirilmiştir

Sofra eşyası takımının servis tabağında tohum olarak seçilen desen, tabağın tüm yüzeyinde uygulanmış olup, tohumun yetişmesi için ihtiyaç duyulan hava ve su renginin temsili olarak motiflerde mavi renk tercih edilmiştir (Görsel 10.).

Servis tabağında, desen tüm yüzeyi kapladığı için yemek tabağındaki bir başka iğne oyası tohum stilizasyonu yalnızca tabağın kenarlarında yarım daire şeklinde bordür olarak kullanılmış, tabağın ortasında ise aynı motif çiçek olarak uygulanmıştır. Servis tabağında yoğun olarak kullanılan motiflere kıyasla, yemek tabağında gözü yormaması açısından yoğunluk olarak denge sağlanmaya çalışılmıştır.

Çorba kasesinde ise tohumun birimlerinden, kasenin kenarlarına da yerleştirilen hareketli bir dizilimle bezekler uygulanmış ve kasenin ortasında tam daire olarak göbek motifi çiçek şeklinde yorumlanmıştır.

Uygulama 2

Görsel 11: Sofra Eşyası Dekor Uygulaması Takım 2

Kaynak: Fotoğraf çekimi Mehmet Fatih YELMEN tarafından gerçekleştirilmiştir

Sofra eşyası takımında, servis tabağının ortasında geniş bir alan olarak çiçek motifli madalyon olarak dairesel ve büyük çapta yorumlanmış, dairenin kenarlarına yapraklar yerleştirilmiştir. Servis tabağının tasarım açısından diğer tabaklara göre yüzeyinin daha geniş ve yayvan olmasından dolayı geniş yüzeyli dekor uygulamalarına elverişlidir. Takımda renk olarak kırmızı ve mavi kontrastlığı tercih edilmiştir (Görsel 11.).

Takımın yemek tabağında aynı yaprak motifleri, ürünün kenarlarında yeşilin tonları kullanılarak stilize edilmiştir. Bir dalın yaprakları bir arada tutmasına atıfta bulunacak biçimde, tasarımdaki yaprak motifleri de kordon motifi ile birlikte kombine edilmiştir. Yaprakların alt kısmında yer alan boşlukta ise, küçük ebatlı yeşille kontrast oluşturması için kırmızı çiçek motifleri kullanılmıştır. Tabağın orta kısmında tercih edilen motifle, aynı çiçeğin merkezinden çıkan kordonlarla bütünlük sağlanmak istenmiştir.

Takımın çorba kasesinde, servis ve yemek tabağında tercih edilen mavi ve yeşil renklerin birlikteliğiyle hem yaprak hem de madalyon çiçek motifleri birarada kullanılmış, böylece hem yemek tabağına hem de servis tabağındaki tasarıma bir atıfta bulunulmuştur.

Uygulama 3

Görsel 12: Sofra Eşyası Dekor Uygulaması Takım 3

Kaynak: Fotoğraf çekimi Mehmet Fatih YELMEN tarafından gerçekleştirilmiştir

Takımın servis tabağında, kullanılan birimleri birbirine (desenleri/motifleri) bağlayıcı görevi olan kordonlar, yüzeyde yoğun olarak kullanılmış, motifin aralarına mavi çiçekler yerleştirilmiştir (Görsel 12.).

Yemek tabağı dekoru olarak, servis tabağında kullanılan çiçeklerde renk değişikliği yapılarak mavi yerine, kordon rengi olan turuncu ve toprak tonları uygulanmıştır. Çiçekler tabağın tüm yüzeyine yerleştirildiği için gözün yorulmaması açısından tabağın orta kısmı boş bırakılmıştır.

Takımın çorba kasesinde de, motiflerdeki tasarım bütünlüğünü korumak adına yine aynı çiçek motifleri bordür olarak kenarlara asimetrik olarak yerleştirilmiş, kâsenin ortasına turuncu çiçek kordon büyük ebatta konumlandırılmıştır.

Uygulama 4

Görsel 13: Sofra Eşyası Dekor Uygulaması Takım 4

Kaynak: Fotoğraf çekimi Mehmet Fatih YELMEN tarafından gerçekleştirilmiştir

Takımın tasarımında, kordon, tohum, yaprak, çiçek motifleri, sarı ve pembe renklerle; sararan yapraklar ve hala içinde verimli tohumları taşıyan çiçek ve çiçeğin saplarının temsili olarak yorumlanmıştır. Servis tabağının kenarlarında, gövdesi tohumdan meydana gelen yapraklı çiçek motifi bir ters bir düz olarak yerleştirilip, tabağın ortasında yapraklar kordon ile birleştirilerek yeni bir motif meydana getirilmiştir (Görsel 13.).

Takımın yemek tabağının kenarlarında ise, kordon stilize edilerek yapraklar ile birlikte yeni bir tasarım elde edilmiştir. Takımdaki bütünlüğün korunması açısından tabağın merkezine konumlandırılan motif, servis tabağındaki motif tasarımının daha iri boyutta kullanılmış şeklidir.

Çorba kasesinin kenarında, takımın diğer parçalarında ortada kullanılan motiflerden ilham alınarak renk tercihi sarıdan yana yapılmış ve motifler kâsenin ebadına uygun biçimde tasarlanmıştır. Kâsenin merkezinde ise yalnızca tohumlardan meydana gelen bir motif stilizasyonu tercih edilmiştir.

SONUÇ

İğne oylarında; genelde çiçek, tohum, sap, kök motifleri kullanılmaktadır. İğne oyasının kullanım alanları; tülbentler, yazmalar, yemeniler, mendiller, namaz baş örtüleri, mefruşat, giysiler, takılar, gelin başı taçları, saksılar ve efelerin kullandığı aksesuarlardır, ancak sofraya eşyaları için geleneksel bir kullanım pratiği bulunmamaktadır. Bu çalışma, geleneksel el sanatlarından biri olan iğne oyası motiflerinin stilize edildiği uygulamaları analiz etmektedir. Buna göre, tasarıma dair estetik unsurlar ile bunların sembolik anlamları arasında bir uyum gözetilmiştir. Her set, motif dağılımı, renk seçimi ve tematik tutarlılığa yönelik bir yaklaşımı ortaya koymakta ve tasarımcıların görsel çekiciliği sembolik temsille dengelemeleri için ilham oluşturmaktadır.

İlk sette, servis tabağı havayı ve suyu simgelemek üzere mavi renkle işlenmiştir. Tek biçimli tohum motifi, yemek tabağının yarım daire bordürü ve merkezi çiçek motifi gözetilerek dengelenmiştir. Bu yaklaşım seyirciyi bunaltmadan görsel uyumu sağlarken, çorba kasesinde tohumun dinamik bir unsur olarak ele alındığı düzenlemelerle uyumlu olan bir çeşitlilik sunmaktadır.

İkinci sette, servis tabağının orta kısmında, geniş bir dekorasyon alanı elde edebilmek için tabağın geniş yüzeyinden yararlanılan, kenarları süslenmiş yapraklara sahip, belirgin, dairesel, çiçekli bir madalyon tercih edilmiştir. Yemek tabağında yer alan, kordon motifiyle birleştirilen yeşil yaprak motifleri, boş kalan alanı uyumlu bir şekilde doldurmak için kırmızı çiçek motifleriyle kontrast oluşturmuştur. Çorba kasesinin servis ve yemek tabaklarıyla aynı renk ve motifleri bir araya getirmesi, seyirci açısından estetik algıyı bütünsel bir yapıya dönüştürmektedir.

Üçüncü sette servis tabağındaki bağlantı iperinin aralarına mavi çiçekler serpiştirilerek kordona adeta bir yön belirlenmiştir. Kordon tasarımında turuncu ve toprak tonlarının kullanıldığı yemek tabağındaki görsel yoğunluğu önlemek için, tabağın orta kısmı boş bırakılmıştır. Çorba kasesinde ise, setin genelindeki tasarım tutarlılığının devam ettirilmesi için asimetrik bordür motifleri ve ortadaki büyük turuncu çiçek kordonu kullanılmıştır.

Dördüncü sette, solmuş yaprakları ve bereketli çiçekleri simgeleyen kordonlar, tohumlar, yapraklar ve çiçekler, sarı ve pembe renkte stilize edilmiştir. Servis tabağında, kenarlar boyunca değişen çiçek motifleri merkezi yaprak kordon tasarımıyla birleştirilmiştir. Yemek tabağı, kordonu ve yaprakları, servis tabağı tasarımının büyütülmüş bir versiyonunu yansıtan merkezi bir motifle, uyumlu yeni bir tasarıma dönüştürülmüştür. Çorba kasesinde, sarı kenarlıklar ve merkezi tohum motiflerinin kullanılmasıyla tematik tutarlılık devam ettirilmiştir.

Genel olarak; her sofranın tasarımı, motif uygulaması, renk seçimi ve estetik dengesi motif stilizasyonunda dikkate alınmıştır. Böylelikle, yalnızca görsel çekiciliğin artırılması gibi biçimsel bir hedef değil, aynı zamanda motiflerin ve renklerin etkileşimi yoluyla tutarlı bir anlatı yaratarak sofranın tasarımı tematik sembolizmin önemi de vurgulanmaya çalışılmıştır. Özetle bu uygulamalar sayesinde, kültürel bir unsur olan iğne oyalara dair araştırmacıların ve tasarımcıların ilham alarak faydalanabileceği alternatif bir yaklaşım ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- Atay, A. (1997). *Örücülük*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Barıştı, Ö. (2005) *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları*, Kozan Yayınevi, Ankara.
- Demir, F. (2014). *Kütahya Yöresi İğne Oyaları*, Tuva Yayıncılık, İstanbul.
- Diyarbakırlı, N. (1972). *Hun Sanatı*, Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, İstanbul.
- Göral, A. (2019). “Antalya Azize Kakraman Halk Eğitim Merkezindeki İğne Oyası Dersi Programının İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- İşık, D. (2019). “Ankara İli Elmadağ İçisinde Bulunan İğne Oyası Ürünlerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- İz Yılmaz, G. (2008). “Geleneksel Türk El Sanatlarının Turistik Ürün Olarak Değerlendirilmesi”, Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Kader, D. (Ed.). (2013). *Nallıhan Yöresi Motifleri İğne Oyası Rehberi*, Tuva Yayıncılık, İstanbul.
- Kader, D. (Ed.). (2015). *Yörelerle İğne Oyası Muğla Yöresi*, Tuva Yayıncılık, İstanbul.
- Kader, D. (Ed.). (2016). *Yörelerle İğne Oyası Mudurnu Yöresi*, Tuva Yayıncılık, İstanbul.
- Koçu, R. E. (1967). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul.
- Köklü, H. (2002). *El İşlemleri Kitabı*, Ya-pa Yayınevi, İstanbul.
- Öztürk, Ö. (2009). *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*, Phoenix Yayınevi, İstanbul.
- Sevim, S. (2015). *Seramik Dekorlar ve Uygulama Teknikleri*, Nobel Kitap, Ankara.
- Sezer ve diğerleri, K. (2012). *Nallıhan’ın Meşhur İğne Oyaları*, Tuva Yayıncılık, İstanbul.
- Sözen M. & Tanyeli, U. (1986). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Sürür, A. (1984). *Oyaların Dekoratif Değeri*, Türk Dokuma Sanatından Örnekler, Akbank, İstanbul.
- Türkçe Sözlük 1 A-J, (1992). *Türk Dil Kurumu*, Milliyet, İstanbul.
- Yalçınkaya, N. T.; Baykasoğlu, N.; Özder, L. (2018). *Temel İğne Oyası Kitabı*. Tuva Tekstil ve Yayıncılık, İstanbul.